



PÁPEŽSKÝ KAZATEĽ
RANIERO CANTALAMESSA

NA PLECIACH
OBROV

VEĽKÉ PRAVDY VIERY, AKO O NICH MEDITOVALI
A AKO ICH ŽILI CIRKEVNÍ OTCOVIA

III.

SVÄTÝ GREGOR Z NAZIANZU A VIERA V TROJICU

V nedávnych rokoch sa vyskytli teologické návrhy, ktoré napriek hlbokým rozdielom medzi sebou mali spoločnú základnú schému, občas jasnú, občas zamlčanú. Takáto schéma je veľmi jednoduchá, pretože je redukčná. Dvoimi hlavnými tajomstvami našej viery sú Trojica a inkarnácia: Boh je trojjediný; Ježiš Kristus je Bohočlovek. V návrhoch, na ktoré narážam, takéto jadro znie: Boh je jeden a Ježiš Kristus je človek. Odpadá Kristovo božstvo a s ním aj Trojica.

Výsledkom tohto procesu je, že sa mlčky a pokrytecky skončí pri akceptácii existencie dvoch odlišných výrazov viery a kresťanstva, ktoré majú spoločné medzi sebou už len pomenovanie: kresťanstvo *Kréda* Cirkvi, spoločných ekumenických vyhlásení, v ktorých sa slovami nicejsko-konštantínopolského symbolu pokračuje vo vyznávaní viery v Trojicu a v plné Kristovo božstvo, a kresťanstvo širokých vrstiev kultúry, aj exegetickej a teologickej, v ktorých sú tie isté pravdy ignorované alebo interpretované úplne ináč.

V tejto klíme je mimoriadne vhodné znovu navštíviť cirkevných otcov, aby sme nielenže spoznali obsah dogmy v stave

zrodu, ale hlavne objavili životnú jednotu medzi vyznávanou vierou (ortodoxiou) a žitou vierou (ortopraxiou), medzi „vecou“ a jej „vyjadrením“. Pre cirkevných otcov Trojica a Božia jednosť, Kristove dve prirodzenosti a jedna osoba neboli pravdami, o ktorých sa rozhodne pri stole alebo o ktorých sa diskutuje v knihách v dialógu s inými knihami; boli to skutočnosti týkajúce sa života. Parafrázujúc výrok, ktorý koluje v športovom prostredí, mohli by sme povedať, že takéto pravdy neboli pre cirkevných otcov otázkou života alebo smrti; boli oveľa viac!

Gregor z Nazianzu, ospevovateľ Trojice

Obrom, na ktorého plecía chceme vystúpiť v tejto tretej úvahe, je svätý Gregor z Nazianzu. Horizontom, ktorý s ním chceme skúmať, je Trojica. Gregor veľkolepo opisuje postupnosť trojičného zjavenia v dejinách a Božiu pedagogiku. Píše, že Starý zákon otvorene ohlasuje existenciu Otca a začína zastreto ohlasovať existenciu Syna; Nový zákon otvorene ohlasuje Syna a začína zjavovať božstvo Ducha Svätého; teraz sa nám v Cirkvi zreteľne zjavuje Duch, a preto vyznávame slávu blaženej Trojice. Boh dávkoval svoje zjavenie, pričom ho prispôboval dobám a schopnosti ľudí vnímať.¹

¹ Porov. Gregorio Nazianzeno, *Oratio* 31,26. Trad. ital. Di C. Morreschini, *I cinque discorsi teologici*, Roma 1986.

Toto rozdelenie nemá nič spoločné s tézou, známou pod menom Jakuba z Fiore, o troch odlišných epochách: epocha Otca v Starom zákone, epocha Syna v Novom zákone a epocha Ducha v dobe Cirkvi. Rozlišovanie svätého Gregora sa týka poriadku zjavenia, a nie bytia alebo konania týchto troch osôb, ktoré sú prítomné a pôsobia spoločne v celom časovom rámci.

Svätý Gregor dostal v tradícii prímene „Teológ“ (*ho Theologos*) práve pre svoj príspevok k objasneniu trojičnej dogmy. Jeho zásluhou je to, že prepožičal trojičnej ortodoxii dokonalú formuláciu vetami, ktoré sa stali spoločným dedičstvom teológie. Pseudo-atanázovský symbol „*Quicumque*“, ktorý bol zložený približne o storočie neskôr, vďačí Gregorovi z Nazianzu za veľa.

Hľa, niekoľko jeho krištáľovo čistých formulácií:

„Bol a bol a bol: ale bol iba jeden. Svetlo a svetlo a svetlo: ale iba jedno svetlo. Toto je ten, ktorého si Dávid predstavoval, keď povedal: ‚V tvojom svetle uvidíme svetlo‘ (Ž 35,10). A teraz sme ho kontemplotovali a ohlasujeme ho, zo svetla, ktoré je Otec, pričom obsahuje svetlo, ktoré je Syn vo svetle Ducha: hľa, krátka a výstižná teológia Trojice [...] Boh, ak je dovolené hovoriť stručne, je nerozdelený na bytosti oddelené od seba.“²

² *Oratio* 31, 3.14.

Hlavným príspevkom Kapadóčanov pri sformulovaní trojičnej dogmy je to, že zavŕšili rozlišovanie pojmov *ousia* a hypostáza, podstata a osoba, a tým vytvorili trvalý pojmový základ, ktorým sa vyjadruje viera v Trojicu. Ide o jednu z najvynikajúcejších inovácií, ktoré kresťanská teológia zaviedla do ľudského myslenia. Z nej sa mohol vyvíjať moderný pojem osoby ako vzťahu.

Slabou stránkou ich trojičnej teológie, ktorú si oni sami uvedomovali, bolo nebezpečenstvo predstavovať si vzťah medzi jedinou božskou podstatou a tromi hypostázami Otca, Syna a Ducha Svätého ako vzťah, ktorý existuje v prírode medzi druhom a individuami (napríklad medzi ľudským druhom a jednotlivými ľuďmi). Týmto mohli poskytnúť oporu obvineniu z triteizmu.³

Gregor z Nazianzu sa usiluje reagovať na túto neprijemnosť tvrdením, že žiadna z troch božských osôb nie je menej zjednotená s ostatnými dvomi, než je zjednotená so sebou.⁴ Gregor odmieta z toho istého dôvodu tradičné prirovnania „prameň, potok, rieka“ alebo „slnko, lúč, svetlo“.⁵ Nakoniec však úprimne prizná, že uprednostňuje toto riziko pred opačným rizikom modalizmu. Gregor hovorí: „Je lepšie mať predstavu, dokonca nepostačujúcu, o jednote Troch, než riskovať absolútnu bezbožnosť.“⁶

³ Porov. Basilio, *Epistola* 236, 6.

⁴ Gregorio Nazianzeno, *Oratio* 31, 16.

⁵ Gregorio Nazianzeno, *Oratio* 31,31-33.

⁶ Gregorio Nazianzeno, *Oratio* 31, 12.

III. SVÄTÝ GREGOR Z NAZIANZU

Prečo si zvolil svätého Gregora z Nazianzu za učiteľa viery v Trojicu? Z toho istého dôvodu, z akého sme si vybrali Atanáza za učiteľa viery v Kristovo božstvo. Pre Gregora Trojica nie je abstraktnou pravdou alebo len dogmou. Trojica je jeho vášňou, jeho životným prostredím, už len pri spomenutí Trojice sa mu rozochveje srdce.

Pravoslávni kresťania nazývajú Gregora „ospevovateľom Trojice“. Dokonale to zodpovedá tomu, čo vieme o jeho ľudskej osobnosti. Gregor je človekom ešte väčšieho srdca ako myseľ, mal až nadmieru citlivý temperament, ktorý mu spôsobil nemálo sklamaní a utrpení vo vzťahoch s druhými, počnúc jeho priateľom svätým Bazilom. Hlavne v Gregorovej básnickej produkcii sa zjavuje jeho nadšenie pre Trojicu. Používa výrazy ako „moja Trojica“, „drahá Trojica“.⁷ Gregor je zaľúbený do Trojice. Píše o sebe:

„Odo dňa, v ktorom som sa zriekol vecí tohto sveta, aby som zasvätil svoju dušu žiarivým a nebeským kontempláciám, keď ma najvyššia inteligencia vytrhla z tohto sveta, aby ma umiestnila ďaleko od všetkého, čo je telesné, od toho dňa boli moje oči oslepené svetlom Trojice... Zo svojho vznešeného sídla Trojica šíri na každú vec svoje neopísateľné vyžarovanie... Od toho dňa som odumrel svetu a svet je pre mňa mŕtvý.“⁸

⁷ Gregorio Nazianzeno, *Poemata de seipso*, I, 15; I, 87 (PG 37, 1251n; 1434).

⁸ Gregorio Nazianzeno, *Poemata de seipso*, I, 1; I, 87 (PG 37, 984 - 985).

Stačí porovnať tieto slová s technicky dokonalými, no chladnými vyjadreniami symbolu „*Quicumque*“, ktorý sa kedysi recitoval počas nedeľnej bohoslužby, aby sme si uvedomili vzdialenosť, ktorá delí žitú vieru cirkevných otcov od formálnej a jednotvárnej viery, ktorá sa nastolí po nich, aj keď plní dôležitú úlohu.